

BENT CHR. JACOBSEN

SEKTIR JÓNSBÓKAR

JÓNSBÓK er et af det middelalderlige Islands største litterære værker, såvel af betydning som af omfang. Loven er allerede tidligt blevet udsat for flere juridiske behandlinger. En af disse er et uddrag af *Jónsbók* med det formål at gøre det lettere for læseren at overskue det store værk. Uddraget går i håndskrifterne og i katalogerne under navnet *Saktal Jónsbókar*. Som navnet siger, er der tale om et uddrag der fokuserer på forbrydelsen og straffen herfor. *Saktal* er således en abstraktion af *Jónsbók*.¹ Sammenhængende med *Saktal* på et endnu højere abstraktionsniveau er en lille tekst *Sektir Jónsbókar*. I denne lille tekst er hele *Jónsbóks* bødesystem komprimeret til ca. 10 linjer. Teksten angiver hvilke typer bøder *Jónsbók* opererer med (1 øre, 1/2 mark, 1 mark etc.), og hvor mange gange disse bøder optræder i *Jónsbók* hver især.

Saktals berettigelse som kompendium til *Jónsbók* er ganske indlysende, når man tager lovens størrelse og kompleksitet i betragtning. Derimod er det vanskeligt umiddelbart at se, hvilket formål *Sektir* har tjent ud over den rent juridisk-akademiske interesse. Det er påfaldende, at det bødesystem der ekstraheres kun bygger på bøder til kongen (*sektir*), mens de tilsvarende bøder til private ikke behandles (*bætr* og *réttir*).²

Sektir Jónsbókar er overleveret i seks pergamenthåndskrifter og i et papirhåndskrift.³

¹ *Saktal Jónsbókar* følger *Jónsbók* i sin opbygning. En systematisering med alle 1-øres, 2-øres etc. *sektir* samlet, uanset hvor de forekommer i loven er ikke overleveret fra middelalderen. En sådan systematisering, der må formodes at danne grundlag for *Sektir Jónsbókar*, findes i Upps UB R 713 ff. 177r-179v fra c. 1600-1650. Denne tekst kaldes i håndskriftet *Saktal*. Den kan ikke være afskrift af det middelalderlige håndskrift, der er grundlag for *Sektir Jónsbókar*.

² Cf. Didrik Arup Seip, 'Böter, Norge', in *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* II, Kbh. 1957, sp. 533-37, 'straffeb. til det offentlige (konge ell. biskop) ble kalt *sekt'* (sp. 535).

³ Det kan ikke udelukkes, at teksten findes flere steder som interpolation i andre tekster. Forfatteren vil være taknemmelig for at modtage oplysninger om indtil nu ukendte belæg af teksten.

AM 128 4to dateres til c. 1450–1500.⁴ Teksten er skrevet f. 72r⁷–v³, og den forudgås af *Jónsbók* og et afsnit om *melrakkaveiðar*.⁵ Umiddelbart efter *Sektir* står seks linjer med småstumper fra *Jónsbók* og heretter følger retterbøder.

AM 135 4to (*Arnarbælisbók*) er hovedsagelig skrevet med en hånd, der dateres til c. 1350.⁶ Denne hovedhånd har skrevet bl.a. *Jónsbók*, Biskop Arnes Kristenret, den ældre Kristenret af *Grágás* og *Saktal Jónsbókar*. Den dækker bladene 6v–105v med en enkelt undtagelse. *Sektir Jónsbókar* befinder sig på f. 73vb linje 1–10 (p. 146). Umiddelbart før (73va) slutter *Jónsbók*, som *Sektir* altså står umiddelbart efter. Den resterende del af spalte 73vb efter *Sektir* har oprindeligt været ubeskrevet. Hovedhånden fortsætter f. 74ra med forskellige tillæg til *Jónsbók*, først det såkaldte *Byggingarkapítuli*.⁷ Den resterende tomme spalte 73vb er senere udfyldt med afsnittet om *melrakkaveiðar*. Denne hånd dateres til c. 1480.⁸ Med sin placering umiddelbart efter *Jónsbók* og inden den oprindeligt resterende tomme spalte før *Jónsbók*-tillæggene indtager *Sektir* således en central plads i 135.

AM 170 a 4to begynder abrupt med slutningen (*bjófabálkr*; *Jb* 280⁶) af *Jónsbók* f. 1r–1va. I umiddelbar forlængelse af *Jónsbók* følger *Sektir Jónsbókar* f. 1va²¹–1vb⁹. Herefter følger direkte det ovenfor nævnte afsnit om *melrakkaveiðar*. Strukturelt set har *Sektir* samme placering i 170 som i 135. Håndskriftet indeholder iøvrigt „*Réttarbætur og samþykktir*’ m.m.“⁹ Hånden dateres til c. 1570.¹⁰

AM 181 4to er et papirhåndskrift, skrevet af Oddur Jónsson mellem 1650 og 1700.¹¹ *Sektir Jónsbókar* er skrevet f. 26v⁹–17. Umiddelbart forud står *Tala leiðangrsskipa úr Noregi*, og umiddelbart efter *Sektir* følger to statutter af biskop Gyrðr. Iøvrigt indeholder håndskriftet

⁴ Cf. Den Arnarnagnæanske Kommissions *Ordbog over det norrøne prosasprog (ONP) I Register*, Kbh. 1989.

⁵ Udg. i *Diplomatarium Islandicum* II, Kbh. 1893, pp. 299–300. Bestemmelsen om disse *melrakkaveiðar* blev tilføjet *Jónsbók* i kong Eriks retterbod af 1294, cf. Ólafur Halldórsson (edit.), *Jónsbók* etc., Kbh. 1904, (Jb), p. 283.18–19.

⁶ Cf. *ONP Register*.

⁷ Cf. *Jb* pp. 288f.

⁸ Cf. *ONP Register*.

⁹ Kristian Kålund, *Katalog over den Arnarnagnæanske Håndskriftsamling I*, Kbh. 1888–89, p. 446.

¹⁰ Cf. *ONP Register*.

¹¹ Kålund op. cit., p. 457.

hovedsagelig Kristenretten af *Grágás*, Biskop Arnes Kristenret samt statutter, vedtægter og domme. Håndskriftet indeholder ikke *Jónsbók* eller tekster i tilknytning til den. Det er påfaldende, at *Sektir* har fundet optagelse i et sådant håndskrift.

AM 37 a 8vo dateres til c. 1500.¹² Hovedindholdet i håndskriftet er *Jónsbók* og tekster i forbindelse med loven. Af *Sektir* findes kun en linje bevaret f. 10r²⁴ (p. 20). Denne linje er den sidste på bladet, og herefter er der en lakue i håndskriftet. Umiddelbart forud for *Sektir* står formularer for tingsætning og tingophævelse.

AM 38 8vo indeholder væsentligst *Jónsbók*, der ender f. 118v, hvor skriveren daterer håndskriftet til 1578. På den følgende side (f. 119r) med en anden hånd står *Sektir* linje 1–11, der i lighed med 135 og 170 følges af afsnittet om *melrakkaveiðar*. Herefter følger retterbøder, forordninger etc.

Det sidste håndskrift der indeholder *Sektir Jónsbókar* er AM 48 8vo. Hovedhånden, som dateres til c. 1370–1400,¹³ har bl. a. skrevet Biskop Arnes Kristenret, *Saktal Jónsbókar*, retterbøder etc. *Saktal Jónsbókar* er skrevet på ff. 31r–44v, pp. 61–88. Som interpolation i dette *Saktal* findes mellem Tyvebalken og Farmannabalken *Sektir* på pp. 83²¹–84⁴, f. 42r–v. Denne placering midt i loven forekommer lidet rimelig, og det synes snarest som om skriveren ubetænksomt har anbragt afsnittet her. For fuldstændighedens skyld kan det nævnes, at afsnittet om *melrakkaveiðar* følger umiddelbart efter *Saktal*.

Indholdet i *Sektir Jónsbókar* kan deles i 19 punkter, hvortil kommer overskrift i 181 og 38. Indholdet er 1. indledning, 2. 1-øres *sekt*, 3. 2-øres *sekt* etc., således som det fremgår af nedenstående skema. De forskellige tal refererer til det antal gange den pågældende *sekt* ifølge de enkelte håndskrifter findes i *Jónsbók*.

	128	135	170	181	37	38	48
1. indledning	+	+	+	+	+	+	+
2. 1-øres <i>sekt</i>	8	8	4	8	8	5	8
3. 2-øres <i>sekt</i>	19	19	÷	19		÷	19

¹² Cf. *ONP Register*.

¹³ Cf. *ONP Register*. 48 hører hjemme i en håndskriftgruppe, der kan stedfæstes til Skagafjörður på Island, cf. Ólafur Halldórsson, 'Úr sögu skinnbóka' in *Skírnir* 136, Rvík 1962, p. 97; samt Stefán Karlsson, 'Ritun Reykjarfjarðarbókar' in *Opuscula IV* (Bibliotheca Arnarnæana vol. XXX), Kbh. 1970, p. 128 note 27.

4. 3-øres <i>sekt</i>	5	5	6	5	6	5
5. 1/2-marks <i>sekt</i>	31	39	39	39	39	÷
6. 6-øres <i>sekt</i>	15	15	15	15	15	÷
7. 7-øres <i>sekt</i>	5	5	5	5	5	÷
8. 1-marks <i>sekt</i>	26	26	26	26	26	28
9. 10-øres <i>sekt</i>	1	1	1	1	1	1
10. 2-marks <i>sekt</i>	7	7	(19) ¹⁴	7	(19)	7
11. 20-øres <i>sekt</i>	÷	1	÷	1	÷	1
12. 3-marks <i>sekt</i>	÷	5	5	5	5	5
13. 4-marks <i>sekt</i>	÷	17	17	17	17	41 ¹⁵
14. 5-marks <i>sekt</i>	÷	3	3	3	6	3
15. 6-marks <i>sekt</i>	÷	2	2	2	2	2
16. 10-marks <i>sekt</i>	÷	2	2	2	2	2
17. 13-marks <i>sekt</i>	5	10	10	10	10	10
18. <i>aleigumál</i>	5	5	5	5	5	5
19. sammenlagt	188	148	148	148	148	148 ¹⁶

Denne logisk opbyggede rækkefølge findes med fuldstændig udfyldning kun i *135* og *181*. De andre håndskrifter afviger på forskellig vis.

128 udelader punkterne 11–16, men gentager i stedet for 10-øres *sekt*. *128* står alene ved at angive 1/2-marks *sekt* (pkt. 5) til 31, 13 marks-*sekt* (pkt. 17) til 5 og endelig ved at opgive det samlede antal *sektir* til 188 (pkt. 19). I disse tre tilfælde har *128* alle de andre håndskrifter imod sig. Det skal nævnes, at *128* blander arabertal og romertal.

170 udelader 2-øres *sekt* (pkt. 3) og indsætter i stedet 2-marks *sekt*, der til gengæld udelades på sin numeriske plads (pkt. 10).¹⁷ Desuden udelader *170* (og *38*) 20-øres *sekt* (pkt. 11).¹⁸ Under 1-øres *sekt* (pkt. 2) angiver *135*, *181*, *37* og *48* 8 tilfælde, mens *170* har 4. *170* (og *38*) angiver under 3-øres *sekt* (pkt. 4), at denne bod forekommer 6 gange, mens de andre har 5.

¹⁴ 2-marks *sekt* er i *170* og *38* placeret under pkt. 3.

¹⁵ Med forbehold da håndskriftet her er vanskeligt læseligt.

¹⁶ En mark er lig 8 øre. *Aleigumál* er en sag om en persons hele ejendom, cf. *ONP* aleigu-mál.

¹⁷ Da 2-marks *sekt* i *170* og *38* står på 2-øres *sektens* plads, og da antallet er det samme, 19, og de andre håndskrifter angiver 2-marks *sekt* til 7, kan man formode, at der her er tale om en fejlskrivning af mark for øre i *170* og *38*.

¹⁸ Formentlig er pkt. 10 og 11 udeladt ved haplogi, cf. note 17.

37 angiver 1-øres boden (pkt. 2) til 8 i lighed med 135, 181 og 48, hvorefter 37 falder ud p.g.a. lakune.

38 følger i store træk 170; således under pkt. 3, 4, 10 og 11. Under 1-øres *sekt* (pkt. 2) er 38 og 170 enige om at have et andet antal end de øvrige; 170 angiver 4, mens 38 angiver 5. Det skal nævnes, at i dette ene tilfælde anvender 38 arabertal i stedet for de sædvanlige romertal. Helt alene står 38 ved under 5-marks *sekt* (pkt. 14) at anføre 6 tilfælde, mens alle øvrige har 3.¹⁹

48 udelader 1/2-marks *sekt* samt 6- og 7-øres *sekt* (pkt. 5–7). 1-marks *sekt* (pkt. 8) findes ifølge 48 28 gange, mens alle de øvrige er enige om 26. Under 4-marks *sekt* (pkt. 13) angiver 48 som det eneste 41 gange, hvilket dog skal ses under forbehold af håndskriftets utydelighed på dette sted. Desuden står 48 alene ved i afslutningen (pkt. 19) at indlede med ordene *Oc vinna*.

Ialt findes 17 forskellige *sektir*. I kun to tilfælde findes overensstemmelse i samtlige håndskrifter – p.g.a. lakunen medregnes 37 ikke – om antallet (pkt. 10, 12). I fem tilfælde findes *sekten* i alle håndskrifter, men antallet er forskelligt. 1-øres *sekt* (pkt. 2) opgives i 128, 135, 181, 37 og 48 til otte, mens 170 har fire og 38 har fem. 3-øres *sekt* (pkt. 4) angives i 128, 135, 181 og 48 til fem, men i 170 og 38 til seks. 1-marks *sekt* (pkt. 8) har 28 forekomster i 48, mens alle øvrige er enige om 26. 2-marks boden (pkt. 10) findes ifølge 128, 135, 181 og 48 i syv tilfælde, men i nitten tilfælde ifølge 170 og 38. Under 13-marks *sekt* angiver 128 fem tilfælde, mens alle øvrige har ti.

Under syv punkter udelader et eller flere af håndskrifterne den pågældende *sekt*, mens de resterende alle har samme antal. Det drejer sig om 2-øres *sekt* (pkt. 3; udeladt i 170, 38), 6-øres *sekt* (pkt. 6; udeladt i 48), 7-øres boden (pkt. 7; udeladt i 48), 20-øres *sekt* (pkt. 11; udelades i 128, 170 og 38), 3-marks bod (pkt. 12; udeladt i 128), 6-marks boden (pkt. 15; udeladt i 128), og sluttelig i 10-marks *sekt* (pkt. 16; igen udeladt i 128). I disse tilfælde understøttes læsemåden i alle de håndskrifter, der optager den pågældende bod.

I de tre sidste *sektir* udelader et håndskrift boden, og de resterende har varieret antal. 1/2-marks *sekt* (pkt. 5; udeladt i 48) angives i 135, 170, 181, og 38 til 39, mens 128 står alene med tallet 31. 4-marks boden

¹⁹ 38 anvender overvejende romertal, og man kan se tallet 6, skrevet *vj*, som en forkert læsemåde af forlæggets **ijj*.

(pkt. 13; udeladt i 128) opgives til 17 i 135, 181, 170 og 38, men – med forbehold – til 41 i 48. Endelig anfører 38 5-marks *sekt* (pkt. 14; udeladt i 128) til seks, mens de øvrige har tre.

Sammenfattende betyder det, at 128, 135, 181 og 48 står sammen i tre tilfælde (pkt. 2, 4, 10), mod 170 og 38. I to andre tilfælde (pkt. 8, 13; udeladt i 128) står 135, 181 og 170, 38 sammen over for 48. På intet punkt går 170, 38 og 48 imod 128, 135 og 181, der således synes at indtage den centrale placering.

Man synes at kunne skimte tre grupper blandt håndskrifterne. I midten står 135, der slavisk følges af 181, og oftest af 128, der undertiden udelader *sektir* eller har læsemåder, der ikke støttes af noget andet håndskrift. Den anden gruppe udgøres af 48. På grund af lakunen kan det ikke afgøres, om 37 går sammen med 135 og 181 eller med 48. Den tredje gruppe består af 170 og 38, der står hinanden nær, men således at 38 på grund af pkt. 2 og 14 er underordnet 170. Selvom 135 og 181 indeholder den bedste tekst, kan denne tekst ikke være originalen.

I slutningen (pkt. 19) opgives det samlede antal *sektir* i 135, 170, 181, 38 og 48 til 148, mens 128 alene har 188. En efterregning viser, at 135 og 181 har 170 *sektir*, 170 har 159, 38 har 163, 48 har 137, og endelig har 128 128 *sektir*. I intet tilfælde har håndskrifterne antallet 148. Med undtagelse af det enestående 128 kan denne enighed håndskrifterne imellem om sluttallet og den tilsvarende uenighed om de forefundne tal kun betyde, at de alle er mere eller mindre direkte afskrifter af en original, der har haft tallet 148, og som man må formode også har haft de rigtige tilgrundliggende tal.

Nedenfor udgives *Sektir Jónsbókar* efter 135 med varianter fra 128, 170, 181, 37, 38 og 48. Forkortelser er opløst og kursiveret, og implicite forkortelser er sat i parentes ().

TEKST

- Pessar eru sektir ilandz laga bok. æyris sektir víj. tuegia aura sektir xix. þrigia aura sektir
- 3 v. halfrar merkr sektir einni fatt i xl. sex aura sektir xv. siau aura sektir v. merkr sektir uí oc xx. Tíu aura sekt ein. Tuegia marka sektir víj.
- 6 Tuttugu aura sekt er eín. þrigia marka sektir v. fiogurra mar(ka) sektir xvíj. fim mar(ka) sektir

- íj. sex marka sektir íj. Tíu mar(ka) sektir íj.
 9 þrettan mar(ka) sektir x Aleígu mal v. Saman taldar
 sektir tueím fatt ífimtígi annars hundrads.

Overskrift: Hier týner wpp allar sekter smár og stórar wr Joons Bók 181; Sekter j lanndz laga bok 38.

1. ilandz – bok] J hennj 181; j Jonsbok 37; j laugbok 128.
2. vííj] iiij 170; 5(!) 38; med dette ord slutter 37; aura] marka 170, 38.
3. v] uj 170, 38; halfrar – 4 v] om. 48; einni – xl] xxxi 128.
4. uí] vííj 48.
5. sekt] er add. 48, 128; Tuegía – 6 eín] om. 170, 38.
6. Tuttugu – 8 íj²] om., i stedet gentages Tíu aura seckett er j. 128; er] om. 181.
7. xvíj] xli 48.
8. ííj] vj 38.
9. x] 5(!) 128; v] 5 128; Saman] Oc vinna saman 48; Saman taldar] Sammtaldar 128.
10. tueím] tueimr 170, 38; tueím – hundrads] 188(!) 128.

ÁGRIP

Snemma voru gerðir ýmsir útdráttir úr Jónsbók til að auðvelda mönnum notkun hins mikla lagaverks. Einkum má nefna svonefnt *Saktal Jónsbókar*, en það er útdráttur sem beinist að afbrotum og refsingum fyrir þær. Sektunum er ráðað saman eftir stærð án tillits til þess hvar þær koma fyrir í lögbókinni. Í tengslum við *Saktal* er annar enn styttri útdráttur sem nefndur er *Sektir Jónsbókar*, en þar er öllum sektum lögbókarinnar þjappað saman í svo sem tíu lín-um. Taldar eru upp allar tegundir sekta og tilgreint hversu oft þær koma fyrir í Jónsbók hver um sig. Notagildi Saktals er augljóst, en Sektir virðast aðeins geta haft fræðilegan tilgang. Athugandi er að einungis eru taldar upp sektir til konungs en ekki bætur til einkaaðila.

Sektir Jónsbókar eru varðveittar í sex skinnhandritum og einu pappírshandriti. Elsta handritið er AM 48 8vo, ritað um 1370–1400.